

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Світлана Бойко, *центр економічних і соціальних досліджень НІСД*

Охорона здоров'я є однією із фундаментальних галузей суспільного розвитку та наріжним каменем становлення генофонду нації. Розвиток системи охорони здоров'я (СОЗ) критично важливий для збереження здоров'я громадян України в умовах воєнного стану.

Зокрема, державна політика щодо охорони здоров'я повинна бути зорієнтована на: збереження та зміцнення здоров'я громадян країни, збільшення тривалості та поліпшення якості життя, попередження захворювань, продовження активного та працездатного віку; гарантування універсального доступу населення до якісних медичних послуг та інструментів реалізації права на здоров'я, створення умов для розвитку й реалізації потенціалу складників національної системи охорони здоров'я, забезпечення професійної автономії, сталості, розвитку та ефективності інституцій у сфері охорони здоров'я; надання належного фінансування СОЗ та гарантування ефективності використання коштів; сприяння міжсекторальній співпраці для впровадження загальнодержавного підходу у вирішенні питань охорони здоров'я.

В Україні триває реформа СОЗ з метою досягнення відповідності стандартам ЄС та розширення універсального доступу населення до медичної допомоги.

Попри численні виклики, які постають перед країною, сфера охорони здоров'я активно поповнюється новими цифровими інструментами та сервісами. За період трансформації СОЗ принципово важливими досягненнями є побудовані інформаційні системи: електронна система охорони здоров'я, електронні системи епіднагляду та безперервного професійного розвитку, системи «e-Stock» та «MedData», Єдиний вебпортал вакансій у закладах охорони здоров'я; цифрові інструменти – електронні направлення та рецепти, медичні висновки для е-лікарняних, медичні висновки про народження, COVID-сертифікати; системи та реєстри даних в охороні здоров'я, засновані на платформі «Дія Engine».

Цифрові сервіси в СОЗ продовжують розвиватися. Так, на першому eHealth Summit 2024¹ анонсовано низку проєктів у сфері електронної охорони здоров'я,

¹ 7 років цифрової трансформації медицини: що презентували на eHealth Summit 2024. URL: <https://ehealth.gov.ua/2024/09/13/7-rokiv-tsyfrovoiyi-transformatsiyi-medytsyny-shho-prezentuvaly-na-ehealth-summit-2024/>

зокрема, що стосуються обліку обігу медичного канабісу в Україні, електронних призначень допоміжних засобів реабілітації, електронних медичних висновків для процесів усиновлення, отримання водійського посвідчення, нових модулів системи управління запасами лікарських засобів та медичних виробів «eStock», електронної черги на ендопротезування, передбачено також уведення в дію нових систем і реєстрів.

Важливою подією у сфері цифрового здоров'я, яка очікується, стане запуск особистого кабінету пацієнта, де всі користувачі кабінету зможуть переглянути декларацію про вибір лікаря, за потреби перепідписати декларацію та знайти нового спеціаліста. Крім того, у разі потреби, можна змінити свої персональні дані.

Також черговий крок зроблено в реалізації Концепції розвитку електронного здоров'я. Уряд схвалив законопроект щодо створення інформаційної платформи громадського здоров'я. Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я від 09 серпня 2024 р. № 1409 організовано робочу групу з питань створення відповідної інформаційної платформи в Україні². Така платформа має стати зручним та ефективним інструментом для обробки, зберігання та відтворення результатів аналізу даних.

Водночас проблемними аспектами у сфері електронної охорони здоров'я залишаються скасування паперових амбулаторних карток пацієнтів і забезпечення доступу до медичних призначень лікаря в електронній системі. Наразі в багатьох закладах охорони здоров'я або відсутня альтернативна паперовій повна електронна амбулаторна картка пацієнта, яка містить призначення лікаря і повний діагноз, та існує доступ тільки до лабораторних досліджень, або така електронна картка локалізована в межах закладу. Водночас важливим кроком розвитку СОЗ має стати інтеграція до єдиної електронної системи охорони здоров'я інформації всіх закладів охорони здоров'я, а також установ, що надають супутні соціальні послуги.

Належному гарантуванню здоров'я населення сприяло набуття чинності Закону України «Про систему громадського здоров'я»³. Документ зміщує акцент від боротьби з хворобами до формування здорового способу життя та профілактики захворювань, а вакцинація та виявлення захворювання на ранніх стадіях визнані найефективнішими методами профілактики хвороб. Таким чином, провідну роль у формуванні громадського здоров'я офіційно відведено його детермінантам, тобто комплексу індивідуальних, соціальних, економічних та екологічних факторів, що визначають стан і рівень здоров'я окремих людей, груп населення та нації загалом.

² Наказ МОЗ України від 09.08.2024 № 1409 «Про утворення та затвердження складу робочої групи з питань створення інформаційної платформи громадського здоров'я в Україні». Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukrayini-vid-09-08-2024-1409-pro-utvorennya-ta-zatverdzhennya-skladu-robochoyi-grupi-z-pitan-stvorenniya-informacijnoyi-platforni-gromadskogo-zdorov-ya-v-ukrayini>

³ Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20>

*Довідково. Згідно із теорією салютогенезу А. Антоновського⁴, традиційна медицина занадто зосереджена на вивченні походження хвороб (патогенезі), ігноруючи активну роль людини у збереженні власного здоров'я. Салютогенез акцентує на детермінантах, що сприяють збереженню і зміцненню громадського здоров'я та стійкості СОЗ. Серед таких детермінант у широкому розумінні виділяють ті, що пов'язані із **профілактикою захворювань** (зокрема професійний вплив небезпек, загальна фізична активність, ступінь і здатність виявляти самоефективність тощо), ті, що характеризують **якість життя** (зокрема рівень достатку, соціальні та економічні наслідки старіння, домашні обставини тощо) та такі, що пов'язані з **екологією**. Зазначене, зокрема, переміщує громадське здоров'я із виключно медичної площини до соціальної сфери.*

Посилюються й важелі впливу на громадське здоров'я. Так, з 01 жовтня 2024 р. набрав чинності наказ МОЗ від 24 листопада 2023 р. № 2002 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 08 листопада 2023 року № 1925»⁵. Найбільших змін зазнав перелік необхідних обстежень у проведенні обов'язкових медичних оглядів. Його доповнено обов'язковими лабораторними, інструментальними й фізикальними обстеженнями, а до переліку необхідних лікарів-спеціалістів додано лікаря-психіатра, що є важливим у контексті поширення психічних травм, зумовлених війною.

Обов'язковою стала вакцинація. Якщо працівник ризикує інфікуватися при виконанні професійних обов'язків та/або може інфікувати інших, і проти зазначених у відповідному переліку інфекційних хвороб є специфічна профілактика, то з жовтня 2024 р. працівник допускатиметься до роботи лише маючи відповідний захист.

Натомість флюорографія або рентгенологічне обстеження органів грудної клітини МОЗ визнало не обов'язковим. Таке обстеження тепер проводитиметься виключно за наявності факторів ризику або виявленні у працівника туберкульозної інфекції – тобто після проходження анкетування. Зазначене суперечить Закону України «Про систему громадського здоров'я» і може призвести до несвоєчасного виявлення хвороб органів дихання, зокрема активного туберкульозу і його залишкових змін, злякисних новоутворень, неспецифічних захворювань легенів тощо.

Подальша політика цифровізації також має впроваджувати комплексний підхід до надання не тільки медичних, а й соціальних послуг загалом. Саме за такого підходу можна поліпшити доступність медичної допомоги та її якість. У цьому зв'язку потрібно розробити та впровадити електронну картку пацієнта. Доступ до такої картки повинні мати пацієнт та сімейний лікар, а також лікарі вузьких спеціальностей, до яких звертатиметься пацієнт, інші державні органи та установи, залучені до надання соціальних послуг (наприклад, котрі надають послуги фізичної реабілітації чи психологічної допомоги). Особливо це необхідно для ефективної фізичної та психологічної реабілітації ветеранів війни.

⁴ Aaron Antonovsky. Health, Stress and Coping. San Francisco: Jossey-Bass, 1979, 255 p.

⁵ Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 08 листопада 2023 року № 1925: Наказ від 24.11.2023 № 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z2063-23>

Разом з тим, попри численні позитивні зрушення в реалізації медичної реформи, спостерігається й формування механізмів державної політики, які можуть гальмувати процес подальшого реформування галузі. Зокрема, вирішення системних проблем охорони здоров'я та ефективність подальших її змін потребує децентралізації – насамперед фінансової та адміністративної. Для стійкої самодостатності закладів охорони здоров'я доцільно розширити їхні повноваження щодо самофінансування і самостійного розпорядження коштами на рахунках, дати закладам більше управлінської, фінансової та адміністративної автономії.

Натомість проєкт Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік»⁶ передбачає здійснення з 01 березня 2025 р. оплати за договорами про медичне обслуговування населення, укладеними надавачами медичних послуг, виключно на рахунки в Державній казначейській службі України (ДКСУ), а також перерахування залишків грошових коштів, отриманих за програмою медичних гарантій, з рахунків, відкритих у банківських установах, на небюджетні рахунки в ДКСУ. Така норма закону, у разі її схвалення, нівелюватиме досягнення медичної реформи щодо розширення автономності закладів охорони здоров'я і не сприятиме вирішенню системних проблем СОЗ (недостатні якість і доступність медичних послуг, значна частка особистих витрат пацієнтів у фінансуванні СОЗ, неналежний розвиток матеріально-технічної бази закладів тощо).

Серед імовірних негативних наслідків переходу на обслуговування до Держказначейства експерти⁷ називають:

- можливість затримки виплат і закупівель необхідних матеріалів, оскільки обробка платежів у ДКСУ зазвичай триваліша, ніж у банках, і нерідко відбувається в ручному режимі; все це в кінцевому підсумку змусить пацієнтів компенсувати касові розриви з власної кишені;
- заклади охорони здоров'я залишаться без резервів та, у разі перебоїв з державним фінансуванням, не зможуть належним чином функціонувати;
- буде втрачено можливість планувати розвиток закладів охорони здоров'я, що призведе до розпорошення витрат та невідповідності державних інвестицій потребам пацієнтів;
- місцеві органи влади не зможуть здійснювати стратегічне керівництво закладами СОЗ.

Разом з тим, державна політика в системі охорони здоров'я повинна бути спрямована на розширення доступності медичних послуг, продовження медичної реформи, важливим елементом якої є збільшення автономності медичних закладів (зокрема енергетичної та фінансової) і зменшення фінансових витрат пацієнтів.

⁶ Про Державний бюджет України на 2025 рік: Проєкт Закону від 19.11.2024 № 4059-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>

⁷ Т. Гавриш. Проєкт Закону «Про Державний бюджет України на 2025 рік». *LB.UA*. 27 вер. 2024 р. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_gavrysh/636986_proiekt_zakonu_pro_derzhavniy_byudzheth.html